

PAPER DETAILS

TITLE: Osmanli'da Padisah Sufî Iliskisi: Yildirim Bâyezid-Emir Sultan Örneği

AUTHORS: Ömer Yılmaz

PAGES: 135-155

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/349345>

■ OSMANLI'DA PADİŞAH SUFÎ İLİŞKİSİ: YILDIRIM BAYEZİD-EMİR SULTAN ÖRNEĞİ

Relationship Between Ottoman Sultans And Sheikh: Yildirim Bayezit-Emir Sultan

Prof. Dr.

ÖMER YILMAZ

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Öz

Anadolu'nun küçük bir kasabası Söğüt'te XIII. Asrın sonlarına doğru kurulan Osmanlı Devleti kuruluşundan çok kısa bir süre sonra büyük bir dünya devleti haline gelmeyi başarmıştır. Ancak devletlerin tarihi hep zaferle geçmemiş, bazen de yenilgilerle karşılaşmıştır. Biz bu çalışmada Osmanlı Devleti genelini analiz etmekten öte Yıldırım Bayezid dönemini incelemeye çalışacağız. Padişah Yıldırım Bayezid Osmanlı'nın hem gelişmesine hem de yeni kurulan devletin yıkılma tehlikesiyle baş başa kalmasına sebebiyet vermiş biridir. Çünkü onun Ankara/Çubuk Ovası'nda Timur'la yaptığı savaşta büyük bir yenilgi yaşanmış savaş Timur'un lehine sonuçlanmıştır. Osmanlı Devleti bu aşamada yıkılma tehlikesi geçirmiş, kardeşler arası taht kavgaları başlamıştır. Bu dönem "Fetret Dönemi" olarak adlandırılır. Bu esnada padişah ile Buhara'dan Bursa'ya gelmiş sûfi şeyh Emir Sultan arasında bir yakınlık tesis edilmiş, şeyh padişaha damat olmuştur. Peygamber neslinden gelen bir seyyid ile Osmanlı'nın akıbalık tesisi halk üzerinde manevî bir nüfuz oluşturmuş, toplumda birlik-beraberliğin yeniden oluşmasında Osmanlı Türkiye'si için önemli bir şans olarak kabul edilmiştir. Bursa'ya geldikten kısa bir süre sonra halk ve ulema ile bütünleşmeyi başaran Emir Sultan sarayda Kur'an hocası olarak da görev yapmıştır. Şeyh, sulh ve sükûnet döneminde edep ve ahlak çerçevesinde insanlar yetiştirmiş, savaş dönemlerinde ise "leşker-i duâ" olarak müritleriyle birlikte fiilen cihada iştirak etmiş ve askerinin moral ve maneviyatını takviyede önemli bir rol oynamıştır. Devlet-tekke, padişah şeyh ilişkileri açısından Yıldırım Bayezid-Emir Sultan ilişkisi ve örneği günümüz olaylarına da ışık tutacak cinstendir. Bundan başka Emir Sultan gibi pek çok tasavvuf erbabının halkın dinî, sosyo-kültürel hayatında yadsınamaz katkısı bulunmakta, bu gibi zevatın öldükten sonra defnedildikleri türbeler pek çok kişinin isteklerinin yerine gelmesinde Allah'a duâ edilecek kutsal mekânlardan biri sayılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Yıldırım Bayezid, Emir Sultan, Bursa, Tasavvuf.

Abstract

The Ottoman Empire, founded in Söğüt, a small town of Anatolia, towards the end of the 13th century, soon became a great state in the world. The history of the states is not always full of victories. Sometimes, there is defeat. We will try in this work, excluding analysis Ottoman government, we will also try examine Yıldırım Bayezid period. Sultan Yıldırım had cause to development Ottoman and new established government because of destroying danger. Yıldırım Bayezit is one of the leaders who lived through such a defeat. In a battle that took place at Cubuk Plain in Ankara, two great Turkish rulers, Yıldırım Bayezit and Timur, came to the battle which ended in favor of Timur. The Ottoman Empire was faced with a danger of collapse at this stage, and the brothers, in line of succession, began to fight for the throne. This period is called "Fetret Dönemi" (Interregnum Era). At this time, a close relationship was established between the Sultan and Sufi Sheikh Emir Sultan who came from Buhara to Bursa. The establishment of kinship between the Ottomans and a sayyid, a descendant of Prophet Muhammad, created a spiritual influence over the people. It played a key role in restoring unity and solidarity among the people. Shortly after coming to Bursa, Emir Sultan succeeded in integrating with the people and the ulama and served as a teacher of the Qur'an in the court. Sheikh raised people of virtue and morality during peaceful times. In the war period, he actively participated in the Jihad with his disciples as "Leşker-i Duâ" (a group who prays for troops) and played an important role in boosting the troops' morale and spirituality. The relation between Yıldırım Bayezid and Sheikh Emir Sultan is an example that may shed light on historical incidents in terms of the relations between the state and the tekke (an Islamic lodge). Moreover, many Sufi masters, like Sheikh Emir Sultan, have an undeniable contribution to the religious and socio-cultural life of the people. Many consider their tombs to be one of the sacred places to pray to God where their wishes are granted.

Keywords: Ottoman Empire, Yıldırım Bayezit, Sheikh Emir, Bursa, Mysticism

Giriş

Yeryüzünde devlet kurma geleneği oldukça eski olan milletlerden biri Türklerdir. Hâl-i hazırda 17. büyük devletini idâme ettiren milletimizin Roma ve Bizans gibi çok uzun ömürlü üç devletten biri olduğu bilinmektedir. Günümüzde Birleşmiş Milletlere bağlı yaklaşık elli devlet, Osmanlı coğrafyası bakiyesidir. Türkiye Cumhuriyeti, Ukrayna, Moldavya, Romanya, Macaristan, Sırbistan, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Slovenya, Arnavutluk, Makedonya, Yunanistan, Bulgaristan, Irak, Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail, S. Arabistan, Yemen, Mısır, Libya, Tunus, Cezayir, Habeşistan (Etyopya), Sudan ve Körfez ülkeleri bunlardan bazılarıdır. Bir diğer ifadeyle Basra'dan Viyana'ya, Kafkasya'dan Fas'a, Kırımdan Yemen'e kadar pek çok devlet bu imparatorluğun sınırları içinde bir arada yer almıştır.¹ Bahsi geçen devletlerin etnik, dinî ve mezhebî yapısı da oldukça heterojendir. Nitekim bu etnik yapı içinde Türk, Rum, Bulgar, Sırp, Hırvat, Karadağlı, Boşnak, Pomak, Arnavut, Çingene, Romen, Macar, Ermeni, Gürcü, Süryânî, Arap, Kıptî ve Habeşlileri görmek mümkündür. Yine din/mezhepsel açıdan da homojen olmayan bir yapıyla karşılaşmaktadır. Her ne kadar hâkim millet/din İslam olsa bile, İslam'dan başka Hristiyanlık ve Musevîlik ile bu dinlere bağlı çok çeşitli mezhebi unsurlar arasında Sünnî ve Şîî; Ortodoks ve Katolik, Rabbanî, Karaî ve Samirîleri saymak mümkündür.²

Biz, Osmanlı devlet geleneğinin merkeze alındığı bu makalemizde devletin kuruluş aşamasındaki padişahlardan Yıldırım Bayezid ile Buhâra'dan Bursa'ya gelen Şeyh Emir Sultan arasındaki ilişki ve dostluğa temas edeceğiz. Bu bir anlamda, devlet-tekke; padişah-sûfî birlikteliğidir. Yine bu ilişki fetihler esnasında “leşker-i gazâ” olarak devletin başı sultan ile ordunun moral ve maneviyatını yüksek tutmada “leşker-i duâ” tasavvuf erbabının dayanışmasını göstermek açısından da büyük önem arz etmektedir. Bütün bu konuların daha rahat anla-

¹ Nesimi Yazıcı, “Osmanlılarda Bir Arada Yaşama Tecrübesi ve Dini Müsamaha Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Uluslararası Avrupa Birliği Şurası II*, Ankara: DİB Yayınları, 2000, s. 523.

² Yazıcı, *a. yer.*

şılabilmesi için önce kuruluş döneminde Osmanlı'nın siyasî konumu, aynı dönem devlet-tekke ilişkilerine kısaca bakılacak, akabinde her iki şahsiyet hakkında bilgi verilip aralarındaki ilişki ve bu ilişkinin daha sonraki toplumsal tesirlerine değinilecektir.

I- XIV. Asır Osmanlı Devleti'nin Siyasi Durumu

Bilindiği gibi XIV. asır Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu henüz yeni bitirdiği, gelişmeye ve genişlemeye başladığı bir dönemdir. Bununla birlikte bahse konu dönem Yıldırım'ın vefatıyla (ö. 1403) birlikte siyasi kargaşa, taht kavgaları ve otorite boşluğunun da vukû bulduğu bir zaman dilimidir. Osmanlı döneminde bu yıllara “Fetret Devri” denilmektedir.

Devletin başında bulunan hükümdarlar bir taraftan Anadolu Türk birliği'ni sağlamak için beyliklerle mücadele edip onları teker teker Osmanlı'ya katarken, diğer taraftan İstanbul kuşatmaları ve Balkanların fethine çalışmışlardır. O zaman için Devletin başkenti Bursa'dır. Yıldırım Bayezid Haçlılara karşı Niğbolu Zaferini kazanmış, devlet topraklarını yaklaşık bir milyon kilometrekareye çıkarmıştır. Bir zaman sonra cihan hükümdarlığı mefkûresi, adı geçen padişahla Timur'u (ö.818/1405) 1402 yılında Ankara/Çubuk Ovası'nda karşı karşıya getirmiş, Yıldırım Bayezid'in yenilgisiyle birlikte yeni kuruluşunu tamamlayan devlet bu defa yıkılma tehlikesiyle baş başa kalmıştır. Tahsin Ünal, İbn Arabşâh ve Eski Osmanlı tarihçilerinden nakille Yıldırım'ın rakibi Timur'a, vazifesi İslam'ın şeref ve şanını yaşatıp yükseltmek ve meşgaleleri kâfirlere karşı daima gazâ ve cihat olan Anadolu ahalisini yok etmemesi ricasında bulunduğunu ifade eder.³

Bazı tarihçiler Yıldırım Bayezid dönemini pek çok açıdan “Kırılma Dönemi” olarak kabul ederler. Çünkü bu dönemde sağlam bir kavim olan Âl-i Osman, takvâdan ayrılıp fetvâyâ başlamıştır. Zevvâk bir kişiliğe sahip Ali Paşa vezir olunca, türlü türlü işler başlamış, Allah'ın emri ve Hz. Muhammed (as)'ın kavli terk edilmiştir. Yıldırım da bir dönem gönlünü Sırp güzeli Maria Olivera'ya kaptırmıştır. Nihayet

³ Tahsin Ünal, *Osmanlılarda Fazilet Mücadelesi*, Ankara: Nur Yayınları, ts., s. 38-39.

1390 yılında Niş civarındaki Alacahisar Camiinde nikâh kıyılmış, içki ve sefahat bu tarihten sonra Osmanlı sarayına girmiştir.⁴ Bu durum karşısında Hoca Sadeddin Efendi (ö.1008/1599) şöyle demek zorunda kalmıştır: “Nefsini zapta mâlik olmayan helâk olur. Böyle bir kimse için zabt-ı memâlik mesleğine sâlik olmak müyesser değildir. Riyâset makamına geçecek kimse önce nefsinin ıslah etmelidir.”⁵

On bir yıl süren kardeşler arası taht kavgaları akabinde Çelebi Mehmed, 1413 yılında iktidarı ele geçirmiş ve böylece “Fetret Devri”ni sona erdirmiştir. Bu tarihten sonra devlet yeniden derlenip toparlanmaya başlamış ve büyük bir cihan hâkimiyetine giden ivmeyi yakalamıştır. Önce Çelebi Mehmed, daha sonra da II. Murad ve onları takip eden diğer padişahlar Osmanlı’yı yeniden daha güçlü hale getirmek için büyük bir gayret sarf etmişler ve bunda da çok büyük oranda başarılı olmuşlardır.

II-Kuruluş ve Yükseliş Döneminde Devlet-Tekke/Padişah-Şeyh İlişkileri

Altı asırdan fazla pek çok kıtada hüküm sürmüş Osmanlı Devleti’nin kuruluşunun manevî bir işaret, görülen bir rüya ile ilişkilendirildiği herkesin malumudur. Bazı kaynaklar bir Ahî veya Vefâî dervişi Şeyh Edebâli’nin (ö.276/1326) evinde asılı duran Kur’ân’a karşı ayaklarını uzatıp yatmaktan hayâ eden Osman Gazi’nin (ö.726/1326) bu davranışını, devletin kuruluşundaki ruhun manaya hürmeti olarak yorumlamıştır.⁶ Osmanlı’nın bir cihan devleti haline gelmesinde tasavvuf erbabının büyük bir payı olduğunu belirten tarihçiler vardır.⁷ Nitekim bunlardan biri Avusturyalı Osmanlı tarihçisi Paul Wittek’tir. (ö.1978) Wittek Osmanlı’yı kelimenin tam anlamıyla “Derviş Devlet” olarak nitelendirmiştir.⁸

O halde, daha bidayetinde böylesine bir hatıra ile kurulan devlet, Karamanlı bir Ahî dervişi Şeyh Edebâli’nin Osman Bey’e kızını

⁴ Şinasi Çoruh, *Emir Sultan*, İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, ts., s. 125.

⁵ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâciüt- Tevârih*, İstanbul 1279, I, 138.

⁶ Ünal, *age*. s. 16-17.

⁷ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları, 1982, I, 561.

⁸ Paul Wittek, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, F. Berktay, İstanbul 1995, s. 53-54.

vermesiyle, devlet-tekke, padişah-şeyh arasında cereyan edecek münasebetin de alt yapısını oluşturmuştur. Sırasıyla önce Osman Bey, sonra iktidara gelen oğlu Orhan Gazi (ö.763/1362), müteakiben I. Murad (ö.792/1389), Anadolu ve Horasan Erenleriyle yakın işbirliği içine girmişlerdir. Nitekim Orhan Bey, Bursa/İnegöl civarını mesken tutmuş Geyikli Baba'ya (ö. 750/1349), Abdal Musa ve Abdal Murad gibi sûfilere Uludağ yamaçlarında birer zaviye yaptırmış ve vakıflar tayin ettirmiştir.⁹ Ahmet Hamdi Tanpınar'ın (ö. 1962) dediği gibi yaptırdığı camilerin kandillerini kendi eliyle yakan, imârethanelerde pişirdiği yemeği kendi elleriyle fakirlere dağıtan Orhan Gazi'nin yarı evliya çehresi bu destanın asıl merkezini oluşturmaktadır.¹⁰ Bu dervişler zaviyeler kurar, etrafındaki öbür dervişlerle toprağı işler, tarla açar, bahçe yapar, geliriyle kendileri geçinir ve yolculara üç kalmaları koşuluyla, barınma, yeme ve içme sağlarlar.¹¹ Diğer padişahlar da karşılıklı iyi ilişkiler sonucu idareyle işbirliği yapan dervişlere zâviyeler açmış, vakıflar tahsis etmiş ve köyler bağışlamışlardır. II. Murad Hacı Bayram'a (ö. 833/1429) derin saygı göstermiş, Fatih Sultan Mehmed (ö.886/1481) hocası olarak gördüğü Akşemseddin'e (ö.864/1456) hürmette kusur etmemiştir. II. Bayezid (ö.920/1512) kelimenin tam anlamıyla "velî" bir padişah olarak bilinmektedir.¹² Yavuz Sultan Selim'in Sümbül Sinan'a (ö.936/1529) muhabbeti ise ayrı bir konudur:

*"Pâdişah-ı âlem olmak bir kuru kavga imiş
Bir velîye bende olmak cümleden evlâ imiş."*¹³

Kanûnî Sultan Süleyman (ö.974/1566) Merkez Efendi (ö.959/1551) ile III. Murad (ö.1004/1595) ve I. Ahmet (ö.1016/1617) ise Aziz Mahmud Hüdâyî (ö.1038/1628) ile yakından irtibatlı olmuştur.

Nihat Sami Banarlı'nın (ö.1974) da isabetle belirttiği gibi bu devletin kuruluşunun hamurunda ilme ve hocaya derin saygı vardır. Sultan Osman, I. Murad ve Yıldırım Bayezid Hân'ın âlimlere ve hocalara gösterdikleri saygı ve anlayışa dair eski kaynaklarda gönül

⁹ Reşat Öngören, *Osmanlılarda Tasavvuf (XVI. Yüzyıl)*, İstanbul: İz Yay., 2000, s. 24.

¹⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, İstanbul: MEB Yayınları, 1989, s.114-115.

¹¹ Halil İnalcık, *Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet*, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2016, s. 40.

¹² Öngören, *age.*, s. 246.

¹³ Osman Türer, "Osmanlı İmparatorluğunda Padişah-Tarikat Şeyhi Münasebetlerine Dair Tarihi Bir Örnek", *TDA*, c. XXVIII, 1984, s. 183.

doyurucu haberler çoktur.¹⁴ Nitekim padişahın arkasında yürümek isteyen Emir Sultan'a Yıldırım; "Ulemâ bizim önümüzde gitmelidir" demiştir.¹⁵ Yaşar Nuri Öztürk (ö. 2016) bütün Osmanlı padişahlarının bir tarîkate mensup olduğunu ileri sürer.¹⁶ Kanaatimizce Öztürk'ün bu iddiası başka kaynaklarca teyit edilmelidir. Bu apayrı bir araştırma konusudur. Ancak bütün padişahlar herhangi bir tarikatın aktif müridi olmasa bile onların kahir ekseriyetinin tasavvuf muhibbi olduğu kesindir.

Devletin başında bulunan padişah sefere ordusuyla birlikte çıkar-ken, askerin moral ve maneviyatını takviye cihetinde toplumda hürmet gören ve etrafında sevilen bir tarikat şeyhini yanlarında götürmüştür. Bu durumu Alman yazar Mayer, kazasker ve ordu kadılarının şeriatın uygulanmasından, şeyh ve dervişlerin de ordunun moralinden sorumlu olmaları şeklinde açıklamaktadır.¹⁷ Nitekim Kânûni Sultan Süleyman ilk seferi Belgrad'a giderken yanında Nakşî Yorgancı Efendi'yi (ö. 977/1569) yine aynı padişah son seferi Zigetvar'a giderken Bahri Dede'yi ve Sofyalı Bâlî Efendi'yi (ö.960/1553) beraberinde götürmüştür. Çünkü tasavvuf erbabı bu seferlerde askerin zaferi için onlara duâ etmekte ve büyük bir moral kaynağı olmaktadır.¹⁸ Bu sebeple olsa gerek bir süre sonra Devlet "Ordu Şeyhliği/Sancak Şeyhliği" adında bir müessese ihdas etmiştir.¹⁹

Emir Sultan da sefere padişah yanında iştirak edenlerden biridir. Şeyh müridlerini cihada teşvik konusunda hayli ısrarlı davranmış, Osmanlı fütûhatıyla bizzat ve yakından ilgilenmiştir. Bu bapta onun II. Murad döneminde İstanbul kuşatmasına (1422) yaklaşık beş yüz müridiyle bizzat katılması câlib-i dikkattir. Algül ve Azamat Bizanslı tarihçi Johannes Kananos'un bir tasvirini okuyucuya aktarmaktadır: Vücutça iri-yarı, pek heybetli, Emir Sultan beş yüz dervişle orduya katılmış ve askerin maneviyatını artırmıştır. Aynı tarihçi devamla,

¹⁴ Nihat Sami Banarlı, *Tarih ve Tasavvuf Sohbetleri*, İstanbul: Kubbealtı Yay., 2008, s.47.

¹⁵ Rüknettin Akbulut, *Emir Sultan*, İstanbul 1982, s. 19, 21.

¹⁶ Yaşar Nuri Öztürk, *Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar*, İstanbul: Sidre Yay., 1988, s. 202-203.

¹⁷ Hans George Mayer, "İctimai Tarih Açısından Osmanlı devleti'nde Ulema-Meşâyih Münasebetleri", trc. H. Zamantılı, *KAM*, Yıl: 9, Sayı: 4, 1980, s. 54

¹⁸ Yusuf Küçükdağ, *Vezer-i A'zam Piri Mehmed Paşa*, Konya 1994, s. 157.

¹⁹ Muharrem Varol, *Islahat-Siyaset-Tarikat*, İstanbul: Dergâh Yay., 2013, s. 135-136.

şeyhin 24 Ağustos Pazartesi günü müritlerinin başında at üstünde kılıç ve kalkanıyla surlara yaklaşıp üç defa kılıcını salladıktan sonra hücumla geçtiğini, bu işaret üzerine Türk ordusunun taarruza başladığını belirtir.²⁰ Hatta şeyh muhasaranın başarısızlığına üzülen II. Murad'ı teselli etmiş ve sabırlı olması gerektiğini söylemiştir.²¹ Ölümünden sonra da Emir Sultan'ın serhat gazilerine himmette bulunduğu inanılmaktadır. Yine vefatından sonra Osmanlı padişahları Bursa'ya her geldiklerinde mutlaka şeyhin türbesini ziyaret etmişlerdir.²²

Emir Sultan Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmed (ö.824/1421) ve II. Murad (ö.856/1451) dönemlerine şahit olmuş, adı geçen padişahlara duâ ederek kılıç kuşatmış, onları cihada teşvik etmiştir.²³ Kılıç kuşanma, padişahların saltanat hakkını kazanabilmeleri için temel şart görülmüş ve bu genelde meşayih tarafından icra edilmiştir. Bursalı İsmail Hakkı'nın (ö.1137/1724) *Tuhfe-i Hasekiyye* adlı eserinden bir nakilde bulunan Kazıcı şeyhin bu bapta sözlerini nakletmektedir: “Şu zamana gelinceye kadar meşayih inkâr eden bir padişah gelmemiştir. Zira saltanatın kuruluşu evliya ile dir.”²⁴

Padişah-Şeyh ilişkileri sadece resmîyetle kılıç kuşatma ile sınırlı kalmamış, yeri geldikçe padişahlar şeyhlerden maddî-manevî yardım talebinde bulunmuşlardır. Nitekim Çelebi Mehmed'in oğlu II. Murad, amcası Mustafa Çelebi'nin (Düzmece Mustafa) başarılarından telaşa kapılmış, devletin birliği ve bekâsının temini adına Emir Sultan'dan mânevî yardım talebinde bulunmuştur.²⁵ Bu bağlamda XV. Yüzyıl Osmanlı tarihçisi Solakzâde Mehmet Hemdemi Efendi (ö. 1067/1657) yazdığı tarih kitabında şu bilgilere yer vermektedir: Düzmece Mustafa ile mücadeleye giden asker de onun tarafını tutmaya başlayıp bu defa devlette bir parçalanma tehlikesi baş gösterince II. Murad menba-ı hidâyet sırr-ı çeşme-i velâyet Emir Şemseddin Buhârî'den, eshâb-ı bâtîneden istimdât etmiş, ez-cümle o devrin mânevî sahiplerinden Emir Sultan'a iltica etmiştir. Emir Sultan da bu hadiseden

²⁰ Hüseyin Algül-Nihat Azamat, “Emir Sultan”, *DİA*, XI, 146-148.

²¹ Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, X, 185.

²² Baysun, *agm*.

²³ Uzunçarşılı, *age.*, s. 534; Nezihe Araz, *Anadolu Evliyalari*, İstanbul 1966, s. 233.

²⁴ Ziya Kazıcı, “İsmail Hakkı Bursevî'ye Göre Osmanlı Müesseseleri”, *MUİFD*, Sayı: 7-10, Yıl: 1989-1992, s. 215.

²⁵ Komisyon, *Doğuştan Günümüze*, s. 183; Algül-Azamat, *agm*.

bahsederken, “Gerçi Düzmece’ye padişahlık mukarrer idi. Lakin Sultan Murad’ın ilticası üzerine Resûl-i müctebâ ile üç gün buluştum. Tazarru’ ve niyaz ile ayağına düştüm. Murad’ın saltanatı için ayağına vardım. Dördüncü gün onun burnundan akan kan durdu, lakin artık Mustafa’nın cenge gücü ve kudreti kalmamıştı. Böylece Sultan Murad muradına erişti, ber-murâd oldu, Düzmece ise berbâd oldu” ifadesini kullanmıştır.²⁶ Bu durumda, şeyhin manevi terbiyesinde yetişen adı geçen padişah güçlü bir şair ve ilim dostu olmuştur. Yine aynı padişah samimi bir sûfi haline gelmiş ve hayatının hemen hemen her safhasında Emir Sultan’ın yanında bulunmuştur.²⁷ Osmanlı Devleti’nin kuruluş ve gelişme yıllarını takip eden dönemlerde padişah-şeyh ilişkileri bu meyanda çok olumlu seyretmiş, her iki zümre arasında kayda değer ciddi bir olay vukû bulmamıştır.

III-Yıldırım Bayezid

Yıldırım Bayezid I. Murad’ın oğlu olarak 1354 yılında doğmuştur. 1381 yılında Germiyanoglu Süleyman Çelebi’nin kızı Devlet Hatun ile evlenmiştir.

Osmanlı tarihçisi Ahmet Cevdet Paşa’ya (ö.1895) göre; Yıldırım harp meydanında pervasız, cesur, heybetli, öfkeli, çabuk tedbirli ve hareketli bir hükümdardır. Düşman onu memleketin bir ucunda zannederken, şimşek gibi öbür ucunda görünür. Bundan dolayı komutanlar kendisine “Yıldırım” lakabını vermiştir. Her gittiği yerden zaferle dönen Padişah’a gurur galip gelmiş, türlü zevke, eğlenceye ve işrete dalmış, daha önce evlendiği Sırp kızının güzelliği onu devlet işlerinden alıkoymuştur.²⁸ Benzer betimlemeler bir başka tarihçi İ. Hakkı Uzunçarşılı (ö. 1977) tarafından da paylaşılmaktadır: Yıldırım azim ve irade sahibi, cevval ve cesur, mizaç itibariyle asabî, şedit, hırçın ve inatçı bir yapıya sahiptir. Her ne kadar içkiye müptelası nedeniyle âsabı bozulsa da, halkına karşı gayet adil biridir.²⁹ Nezihe Araz

²⁶ Solakzâde, Mehmed Hemdemi, *Solakzâde Tarihi*, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1297, s. 142-143.

²⁷ Araz, *age*, s. 228.

²⁸ Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya*, haz. M. İz, İstanbul: KB Yay., 1985, VI, 303, 309.

²⁹ Uzunçarşılı, *age*, s. 322-323.

(ö.2009) ise Yıldırım lakabının padişaha Eflak ve Boğdan'a geçtiği, belgeler fethettiği için Emir Sultan tarafından verildiğini söyler.³⁰

Yıldırım Bayezid'in bir taraftan mağrur, mütekebbir ve hod-rey biri olması, diğer taraftan Sırp prensesi ve veziri Ali Paşa'nın onu sefâhate alıştırması karşısında, bazı fazilet sahibi zevat kimi zaman doğrudan, kimi zaman da kinâyeye tarîkiyle Sultan'ı ikaz etmek istemiştir. Padişah'taki bu bozulmanın Sırp kızıyla evlendikten sonra başladığına inanılmaktadır. Buna göre Yıldırım, ilk saltanat ve zafer yıllarında gayet perhizkâr, feragatli ve muttakî bir hayat sürerken, bu izdivaçtan sonra sefâhat ve işrete bulaşmıştır. Bu kontrolsüz gidişin cemiyette meydana getirdiği laubaliliğe Emir Sultan müdahale etmiş, padişahın yaptırdığı camiye meyhane konulması teklifi onda yeni bir değişim ve dönüşüm vesile olmuştur.³¹

Bütün bunlara karşın bazı tarihçiler padişahın zevk ve sefa düşkünlüğü konusunda mübalağa yapıldığı kanaatindedir. Zira pek çok tarihçinin de isabetle kaydettiği gibi o, 1389 yılında babası Sultan Murad'ın bıraktığı 500.000 m2 toprağı on üç sene gibi kısa bir sürede 942.000m2 ye çıkarmış ve at sırtında bir uçtan öbür uca koşmuştur. Osmanlı Devleti Batı Avrupa'dan Orta Asya'ya, Mısır'dan Altın Orda alanına kadar dönemin uluslararası siyasetin odak noktasını oluşturmuştur. Böyle bir padişah işret âlemine vakit bulamayacaktır.³²

Benzer bir yaklaşım bu defa Ahmedî'ye aittir. Ona göre, Yıldırım Hz. Ömer'in adaletini tecessüm ettiren bir padişah olarak eline içki şişesi almamış, çeng ve ney dinlememiştir.³³ Arapça kaleme alınan bir diğer tarih kitabında padişahın adalet sahibi, halkına düşkün, kâfirlere karşı cihatta bir benzerinin olmadığı rivayet edilir.³⁴

Emir Sultan hakkında çalışma yapan Şinasi Çoruh, İbn Hacer'in (ö.853/1449) şu tespitte bulunduğu bilgisini paylaşmaktadır: Bayezid yeryüzündeki hükümdarların en iyilerinden biridir. Kendisinden korkulur. İlmi ve âlimleri sever, şikâyeti olan kimse ona bizzat ulaşabilir.

³⁰ Araz, *a. yer.* s. 36.

³¹ İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, İstanbul: Seha Neşriyat, ts., s. 21-22.

³² Halil İnalcık, "Bayezid I", *DİA*, c. V, s. 231-234.

³³ Ahmedî, *İskender-Nâme*, haz.: İ. Ünver, Ankara: TDK Yay., 1983, s. 67b.

³⁴ Ahmed b. Zeyni Dahlan, *ed-Devletü'l- Osmaniyye mine'l- kitâbi'l- futûhâtî'l- islâmiyye*, İstanbul: Hakikat Kitabevi, 1990, II, 120-121.

Memleketinde emniyet o derece mevcuttur ki, bir adam tek başına eşya ve mal, yükleriyle hiç kimse tarafından herhangi bir saldırıyla karşılaşmadan seyahat edebilir.³⁵

Tarihçi Neşrî (ö.926/1520) ise padişahın içkiyi Sırp kızından öğrendiğini, o vakte kadar Osmanlı neslinin asla şarap içmediğini beyan eder. Ancak aynı tarihçi bir zaman sonra onun içkiden vazgeçtiğini, Ulucami inşa ettiğini söyleyerek şöyle devam eder: “Ulemây-ı izâm ve meşâyih-i kirâmla müsâhabet idüb icra-i şer-i kavim üzere müstakîm olub, âlemi mezâlimden hâlî kılub bir veçhile adl itti ki ganî ve fakir, azîz ve hakîr, kavî ve zaif hep anın zıll-ı himâyesinde âsude olurlar.” Neşrî, Âl-i Osman’ın sadık bir soy olduğunu, nâ-meşrû hareket etmediklerini, ulema yasak dediğinde kaçındıklarını, ancak Yıldırım zamanında âlimlerde bazı bozulmaların bulunduğunu sözlerine ekler. Yine aynı zata göre onun salah ve zühdünü, salihlere karşı itibarını diller ikrardan acizdir, meşâyih-i ikramı ise haddinden fazladır.³⁶ Zamanın Bursa Kadısı Molla Fenârî (ö.835/1431) de, Padişah’ın yüzüne, “Siz cemaate gelmiyorsunuz, ben sizin şahitliğinizi kabul edemem” demiş, padişah da onun bu adalet ve hükmüne rıza göstermiştir.³⁷

Netice itibariyle, başlangıçta zaferlerin getirdiği gurura mağlup olan padişah, zamanla bu davranışlarını ıslah etmiş, Emir Sultan ile kurduğu yakınlığın da tesiriyle daha merhametli, adil bir tavır sergilemiştir.

IV-Emir Sultan

Emir Sultan 1368-9 yılında Buhâra’da doğmuştur. 833/1429 yılında 63 yaşında Bursa’da vefat etmiştir. Vasiyeti gereği cenaze namazı Ankara’dan gelen Hacı Bayram-ı Velî (ö. 833/1429) tarafından kıldırılmıştır. Emir Sultan’ın soyu Hz. Hüseyin’e dayanır. Babası “Emir Külâl” lâkabı ile tanınan Seyyid Ali’dir ve devrinin önemli sufilerinden biridir. Ancak bu zatın aynı adı taşıyan ve Bahaüddin Nakşibend’in mür-

³⁵ Çoruh, *age*, s. 157.

³⁶ Mehmed Neşrî, *Kitâbu Cihan-Numâ*, haz. F. R. Unat, M. A. Köymen, Ankara: TTK Yay., 1995, I, 331-333, 337, 361.

³⁷ Cevdet Paşa, *age*, s. 356; İ. Hami Danişmed, *İzâhlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul: Türkiye Yay., 1971, V, 109; Çoruh, *age*, s. 158.

şidi olan Emir Külâl ile karıştırıldığı görülmektedir.³⁸ Şeyh Buhâra'da doğduğu için “Emir Buhârî” veya “Emir Şemseddîn-i Buhârî” diye tanınmış, keza velî bir zat ve aynı zamanda Sultan Yıldırım Bayezid’e damat olmasından dolayı da, “Emir Sultan” adıyla anılmıştır.

Emir Sultan ilk tahsilini aile ocağında babası Emir Külâl’den almış, daha sonra devrin ünlü mutasavvıflarından Şeyh İsa’nın sohbetlerine katılmıştır.³⁹ Emir Sultan zamanın ilim ve irfan yuvası olarak bilinen Merv, Nişâbur, İsfahân, Bağdat ve Basra üzerinden Hicaz’a ulaşmış, hac görevini Mekke’de ifa ettikten sonra Medine’ye geçmiş, bir müddet Hz. Peygamber’e mücâvir yaşamıştır. Medine’de daha fazla kalamamış, Hz. Peygamber’in manevî işaretiyle, yeni imparatorluğun merkezi Bursa için ondan seyahat izni istemiştir. Rivayetlere göre Emir Sultan, bu mânevî işaret üzerine hacca gelen Buharahlardan ve bazı Medinelilerden oluşan kabile ile birlikte Kudüs, Şam, Humus, Halep, Antakya, Konya, Karaman, Kütahya güzergâhından yol alıp, İnegöl üzerinden Bursa’ya girmiştir. Kabile Bursa’nın doğu kısmında yer alan Gökdere vadisinde konaklamıştır. Emir Sultan çevresindeki muhib ve müridlerine, Evliya Çelebi’nin (ö.1017/1682) dediği gibi: “Ey kardeşler! Bizim ömrümüzün kandili bu şehirde sönecek, makamımız bu şehir olacak” demiş ve böylece Bursa’yı mekân edinmiştir. Bütün bu yolculuğu süresince başının üstünde üç mumun kendisine eşlik ettiği, mumların söndüğü Gökdere mevkiinde münzevî bir şekilde gözlerden ırak yaşadığı rivayet edilir.⁴⁰

İslam Ansiklopedisi’nde Emir Sultan maddesini yazan Baysun, onun bir Türk velîsi olduğunu ve Kübrevî tarikatının Nurbahşiyye koluna mensup bulunduğunu iddia eder. Bu makaleye göre şeyh, Yıldırım Bayezid’in ilk zamanlarında Buhâra’dan Bursa’ya gelmiş, Bursa muhitinde ahâlî tarafından kısa sürede rağbet görmüş, âlimler ve meşâyih ile iyi ilişkiler tesis etmiştir.⁴¹ Bu etkin şeyhlerden birisi de Eşrefoğlu Rûmî’dir. (ö.874/1469) Eşref-i Rûmî zâhirî ilimleri ikmalden sonra Emir Sultan’ın huzuruna çıkmış, ancak şeyh yaşlılığını ileri sürerek

³⁸ Algül-Azamat, *agm.*, s.146.

³⁹ Hüseyin Algül, *Bursa’da Medfun Osmanlı Sultanları ve Emir Sultan*, İstanbul: Marifet Yay., 1992, s. 222.

⁴⁰ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, İstanbul: YKB. Yay., 1999, II, 320.

⁴¹ Cevat Baysun, “Emir Sultan”, *İA*, İstanbul: MEB Yay., 1988, IV, 261-263.

onu Hacı Bayram Velî'ye (ö.833/1430) göndermiştir.⁴² Ancak yukarıda onun Nurbahşî olduğu ifade edilse de, Halvetîlikten neşet eden Nurbahşî tarikatına değil, babası kanalıyla Kübreviyye tarikatına mensup olması daha makul gelmektedir.⁴³

Emir Sultan hiç kimseden sözünü esirgemeyen bir yapıya sahiptir. Özellikle devlet adamlarına, dinî ve millî değerlere uymayan kişilerin tutum ve davranışlarına karşı onları en sert biçimde eleştirmiştir.

V-Padişah-Şeyh Arasında Tesis Edilen Yakınlık ve Bunun Toplumsal Hayata Yansımaları

Şeyh Emir Sultan'ın Buhâra'dan Bursa'ya geldiğinde yirmi veya yirmi bir yaşlarında olduğu tahmin edilmektedir. Osmanlı Devletini idare eden padişah ise o zaman yirmi dokuz yaşındadır. Halk arasında dolaşan bir söylenceye göre Hz. Peygamber Emir Sultan'a "Rûm'un Işığı ve Rûhu" demiş ve onu doğrudan doğruya devrin padişahını aydınlatma göreviyle tavzif etmiştir.⁴⁴

Saraya Kur'an hocası olarak giren Emir Sultan vakti geldiğinde devrin Padişah'ının kızıyla evlenmek istemiştir. Bu isteğini Sadrazam Çandarlı Ali Paşa'ya (ö. 809/1406) müracaat ederek bildirmiş ve bu konuda onun aracılığını istemiştir. Çandarlı ise bu talebe karşın, "sen fakir bir dervişsin. Soyunuzu ve haddinizi neden bilmezsiniz?" Diye azarlamış, bu olayı duyan padişah sadrazamı huzuruna çağırıp, şarkın en büyük âlimine çok ayıp ettiğini söylemiş ve şöyle demiştir: "Biz asalete önem veririz. Bu sebeple kerîmemizi ilim sahibi şarkın tanınmış âlimine vermek isteriz. Onu kendimize damat edinmeyi münasip buluruz."⁴⁵

Emir Sultan'ın yaptığı evliliğinin keyfiyeti konusunda farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bazı kaynaklarda Yıldırım Bayezid'in bu evliliği istemediği ya da bu evlilikten haberi olmadığı ileri sürülürken, bazı kaynaklarda ise Yıldırım'ın kızını isteyerek şeyhle evlendir-

⁴² Asaf Halet Çelebi, *Eşrefoğlu Divânı*, İstanbul: Hece Yay., 2002, s. 19-20.

⁴³ Algül-Azamat, *agm*, s. 147.

⁴⁴ Araz, *age*, s.37.

⁴⁵ Ünal, *age*, s. 30.

diği yazılıdır. Bir rivayete göre Padişah'ın kızı Hundi Fatma Sultan, rüyasında Hz. Peygamber'den aldığı mânevî bir emir üzerine Emir Sultan'la evlenmiştir. Bu durumda bir padişah kızının âlim ve arif bir zatla evlenmesi Osmanlı Tarihi'nin ilklerindendir. Molla Fenârî'nin (ö.833/1430) ifadesiyle böylece Osmanogulları Hz. Peygamber'le dü-nürlük gerçekleştirmiştir.⁴⁶ II. Murad döneminde ilk Osmanlı Şeyhü-lislâmı Molla Fenârî dönemin Bursa kadısı olarak bu nikâhı kıymış, hatta kadı nikâhı kıymakla kalmamış, o dönemde sarayda Kur'an-ı Kerim hocası olan Emir Sultan'a karşı derin bir hürmet beslemiş ve şeyhin Bursa'da bulunmasını Osmanlı devleti için bir şeref saymıştır.⁴⁷

Emir Sultan'ın bu evlilikten bir erkek ve iki kızı dünyaya gelmiştir.⁴⁸ Evliya Çelebi, Bursa ahalisinin emirin ayağına yüz sürüp müridi olduğunu, bizzat Yıldırım'ın dahi emirin atının yanında yaya yürüyüp, ona biat ettiğini ve tertemiz kızını onunla nikâhladığını anlatır.⁴⁹ Algül ve Azamat *Diyanet İslam Ansiklopedisi*'ne yazdıkları makalede, bu evliliğin ondan habersiz değil, bilakis bilgisi dâhilinde olduğunu ifade ederler.⁵⁰ Uzunçarşılı, Yıldırım Bayezid'in kızını Emir Sultan'la evlendirmesini Osmanlı hükümdarlarının tarikat erbabına gösterdikleri hürmet ve riayetin canlı bir örneği olarak görür ve XIV. Yüzyıldan itibaren Osmanlı memleketlerinde Ekberîyye, Bistâmiyye ve Zeyniyye tarikatlarının yaygınlık kazanmasını bu sevgiye bağlar.⁵¹

Padişah-Şeyh sıhriyet bağı akabinde Yıldırım Bayezid pek çok konuda damadı Emir Sultan'ın görüşlerine müracaat etmiştir. Şeyhin görüşleri hem kendi şahsında bir takım değişikliklere vesile olmuş, hem de idare ettiği toplumun maneviyat ve idaresine yeni bir dinamizm kazandırmıştır. Nitekim Emir Sultan'ın ilim ve maneviyattaki büyüklüğünü anlayan padişah onunla iftihar etmiş Niğbolu Savaşı sonrası, yirmi cami inşa etme adağını da Emir Sultan'ın tavsiyesi üzerine yirmi kubbeli bir Ulucami yaptırarak gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda caminin yapılacağı yerde evi olan ve bunun istimlak edilmesine izin vermeyen kadının

⁴⁶ Ahmet Bayer, *Emir Sultan Hayatı ve Menkıbeleri*, Bursa: Sultan Kitabevi, 1995, s. 55.

⁴⁷ Çoruh, *age.*, s.108.

⁴⁸ Çoruh, *age.*, s. 43, 93.

⁴⁹ Evliya Çelebi, *age.*, III, 49-50.

⁵⁰ Algül, Azamat, *agm.* s. 147.

⁵¹ Uzunçarşılı, *age.*, s. 533.

rüyasına şeyh girmiş ve onu ikna etmiştir. Bu durum padişah nezdinde şeyhin manevi tasarrufu olarak hüsn-ü kabul görmüştür.⁵² Yine halk arasında dolaşan bir rivayete göre, Padişah Ulucami'nin açılışını ve ilk hutbenin irâdını damadı Emir Sultan'a yaptırmak istemiş, şeyh o zamana kadar tanınmayan ve halk tarafından "Ekmekçi Dede" (Somuncu Baba) olarak bilinen ancak kendini gizleyen Hamidüddin Aksarayî (ö.815/1412)'yi kastederek, "Gavs-ı â'zam şu anda bu şehirde iken onun mübarek varlığı yanında, halka nasihat ve hitap etmek bize münasip düşmez"⁵³ diyerek teklifi geri çevirmiştir. Bunun üzerine hutbeyi adı geçen şeyh okumuş ve Cuma namazı da bu zat kıldırılmıştır.

Buna mukabil Emir Sultan ile padişah arasında cami açılışı esnasında aralarında ilginç bir diyalog geçmiştir: Camiyi nasıl bulduğunu soran Padişah'a, Emir Sultan bir eksiklik olduğunu, dört köşesinde dört meyhane yapılırsa bunun daha iyi olacağını söylemiştir. Padişah doğrusu cami ile meyhane arasındaki bu ilişkiyi çözememiş ve Emir Sultan'dan bunun açıklamasını istemiştir. Emir Sultan da kayınpederi ve devrin padişahına öğüt sadedinde, Allah'ın tecellisine mazhar olan kalbe haram içkiyi koyarak burayı meyhane etmenin cami içindeki meyhaneden daha şiddetli olduğunu hatırlatmıştır. Mademki meyhane ile caminin ayrı olmasını istersiniz, öyleyse sizin de içkiyi terk etmeniz lazımdır demiş, bunun üzerine padişah ağlamış ve bir daha içki içmemeye tövbe etmiştir.⁵⁴

Emir Sultan gördüğü yanlışları cesurca söyleyen bir hâlet-i ruhiye sahibidir. Akrabalığın verdiği samimiyetten mi yoksa bir şeyh olarak toplumsal ve dinî bir görevin doğal sonucu mu padişahı sefihâne hayatından dolayı ancak o tenkit edebilmiştir.⁵⁵ Dolayısıyla Nezihe Araz'ın (ö.2009) dediği gibi dünya işlerini yürüten siyasi erk manevi güçle birleşip tamamlanınca ortaya Türk-Osmanlı mucizesi gibi, dünyanın az gördüğü efsanevî bir hikâye ortaya çıkmıştır.⁵⁶ Bütün Bursa az zamanda onun etrafında toplanmış, bilgisi, erdemi, aşkı Bursa'yı öyle bir

⁵² Senâî Efendi, *Menâkıb-ı Emir Sultan*, İstanbul 1290.

⁵³ Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fuâd* (Melâmet Risaleleri İçinde) haz.: A. Tek, Bursa, s. 65-72.

⁵⁴ A. Cevdet Paşa, *age*, s. 318-319; Çoruh, *age*, s. 255-156; Ünal, *age*, s. 30-31; Araz, *age*, s. 38.

⁵⁵ M. Fuad, Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara: TTK Yay., 1999, s. 21.

⁵⁶ Araz, *age*, s. 37.

ışıklandırmıştır ki çok geçmeden Yıldırım bu ulunun eşiğine baş koymuş ve bütünleşen vücut hünkâr sarayını aşır taşmış, bütün Bursa'yı, hatta bütün Âl-i Osman'ı sarıp kuşatmıştır.⁵⁷

Şeyhlerin padişahlara nasihatı sadece Emir Sultan ile sınırlı görülmez. XVI. Asırda Muhammed Bedahşî (ö.922/1516) Yavuz'a: "Hepimiz Allah'ın kuluyuz. Şu farkla ki senin omuzunda insanların yükü var, ben de bu yük yok. O halde insanların yükünü zayi etmemeye dikkat et" ikazında bulunmuştur.⁵⁸ Şeyh İbrahim Gülşenî (ö.940/1534) ise Kanûni Sultan Süleyman ile olan görüşmesinde, "Sultanın her hal ve şartta Allah Teâla'yı hazır gör. Hükmünü O'nun nazarında ver. Evliya ile pençeleşme ki onların kuvveti Hak'tandır. Allah'a giden yolu sual et."⁵⁹

Emir Sultan dönemin siyasetine ve devletin gidişatına da ilgisiz kalmamıştır. Nitekim şeyh, Yıldırım ile Timur arasında yapılacak Ankara Savaşı'nın (1402) her açıdan büyük bir yıkım olacağını bilmiş, savaşı önlemek için büyük bir çaba sarf etmiş ise de bunda başarılı olmamıştır.⁶⁰ Bu başarısızlıkta padişahın gururu ağır basmış ve beklenen son gelmiştir. *Kıyas-ı Enbiya* müellifi Ahmet Cevdet Paşa (ö.1895) da kendinden evvel gelen Osmanlı sultanları gibi padişahın istişareye yatkın olmadığını, kendi bildiği şekilde devleti yönettiğini söyler. Cevdet Paşa, Timur'a şiddetli bir dil kullanarak mektup yazmaması gerektiğini söyleyenleri padişahın azarladığını, emektar ve halis yakınlarının nasihatine aldrış etmediğini belirterek Emir Sultan'ı tasdik eder.⁶¹ Emir Sultan iki İslam ve Türk ordusunun bir birini kırmaması için çok duâ etmiş, ancak Osmanlı Padişah'ını bu niyetinden bir türlü vazgeçirememiştir. Akıbet Yıldırım'ın aleyhine gelişmiş, Bursa yağmalanmış, hem Yıldırım hem de damadı Emir Sultan ve pek çok ilim erbabı esir düşmüştür. Timur, esir aldığı Emir Sultan'ı Türkistan'a götürmek istemiş, Emir Sultan ise Bursa'da kalmayı arzulamış ve şeyhin bu arzusu Timur tarafından yerine getirilmiştir.⁶²

Cevdet Paşa padişahın esir edilişini kerâmet sahiplerinden meşhur

⁵⁷ Araz, *age*, s. 36.

⁵⁸ İsamüddin Taşköprüzâde, *eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye fi Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, neşr. A.S.Furat, İstanbul 1985, s. 357.

⁵⁹ Öngören, *age*, s. 240.

⁶⁰ Uzunçarşılı, *age*, I, 95, 533.

⁶¹ Cevdet Paşa, *age*, s. 354.

⁶² Uzunçarşılı, *age*, s. 344.

Emir Buhârî'yi dinlememesine bağlamıştır. Şeyh buna benzer tasarrufunu daha önceleri Yıldırım'ın Engirüs kalesini fethetmekte zorlandığı bir esnada kullanmıştır. Şeyhin mânevî bir işaretiyle fetih kolaylaşmış, Padişah bunda Emir Sultan'ın tesirinin bulunduğuna inanmıştır. Nitekim bu durum Yenişehirli Yahya'nın, "Menâkıb-ı Emir Sultan" adlı bir çalışmasında genişçe yer almıştır: "Yıldırım padişah idi. Bir gün Edirne cânibüne sefer idüb, küffâr-ı hak-sâr asker-i İslam'a gâlib olup, mü'minler dönüb giriye kaçub, padişah-ı İslam gice ile kaçarken gaybdan bir kimesne zâhir olup, padişahın sakoguna yapışub kande gidersin gayret İslam'ındır giriye dön diyü atının başını girüye döndürüb gâyib olur." Sonunda padişah mağlup iken galip gelmiş, ganimetle Bursa'ya dönmüştür. Aynı müellif devamla, padişahın münâdiler çıkarıp, bu şahsı arattığı, neticede bir mağarada bulduğunu, karşısına oturtup ganimet malından ona pay vermek istediğini belirtir. Emir Sultan ise; "bunun ehli sızsünüz, biz bunun ehli degülüz" diyerek reddeder. Ancak Padişah'ın aşırı ısrarı karşında Emir Sultan, "Bununla şimdi bir mescit yapınız, adı sizin sevabı bizim olsun" der. Söylenilen bu cami Ulucami'dir. Yapılacak yeri atından inerek asasıyla gösterip işaret buyuran Emir Sultan'ın bu tavsiyesi padişah tarafından yerine getirilmiş, dolayısıyla bu cami manen ona atfedilmiştir.⁶³

Toplumsal hayattaki yansımaları bağlamında Bursalı şair Ahmet Paşa (ö. 902/1497) divanında "Der Medh-i Hazret-i Emir Seyyid Sultan" başlığı altında terci-i bent nazım şekliyle kaleme aldığı övgü mahiyetindeki manzûme eşliğinde onun büyüklüğünü, seytliğini, şerîata bağlılığını ve kendisinden himmet dilediğini anlatmaktadır.⁶⁴ Yine Bursalı bir başka şair Lâmi Çelebi (ö. 939/1532) "*Şehrengiz-i Bursa*" adlı yapıtında Emir Sultan'ın türbesini Kâbe ile karşılaştırmakta bir sakınca görmemiştir:

Hususâ ravza-i Seyyid Buhârî

*Mukaddes Kâbe kılınmış ol diyârı*⁶⁵

Ticari hayatta yeminsiz alışverişleri, sosyal hayatta dürüst davranış

⁶³ Yenişehirli Yahya, *Menâkıb-ı Emir Sultan*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Bölümü, Nr. 4564, vr. 60a-62b.

⁶⁴ Harun Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara 2001, s. 82-83.

⁶⁵ Çoruh, *age*, s. 174.

ve ölçülü konuşmalarıyla adeta denge adamı olan Emir Sultan dervişlerinin bu durumu halk arasında “sakın sen Emir Sultan dervişi olmayasın” şeklinde bir deyime konu olmuştur. Ahmet Hamdi Tanpınar (ö. 1962) *Beş Şehir* adlı eserinde “Bursa’da Zaman” başlığı altında kendi düşüncelerini paylaşmış, “Şimdiye kadar gördüğüm şehirler içinde Bursa kadar muayyen bir devrin malı olan bir başka şehir hatırlamıyorum” demiş ve Evliya Çelebi’nin “Rûhâniyetli Bir Şehir” sözünü hatırlatarak Emir Sultan’ı anlatmıştır:

*“Emir Sultan dervişleri
Tebîh ü senâ işleri
Dizilmiş hü mâ kuşları
Emir Sultan türbesinde”*

Tanpınar devamla, her yıl bahar ayında büyük bir vatandaş kitlesinin toplandığını ve “Erguvan Bayramı” yaptıklarını söyleyerek şöyle der: “Ben Emir Sultan’ın bu rolünü çok seviyorum. Çünkü bizim iklimde gülden sonra bayramı yapılacak bir çiçek varsa o da erguvandır.”⁶⁶ Tanpınar adı geçen eserinde, “XV. asrın halk muhayyilesine en çok mal olmuş kişisi olan ve özellikle Bursa’nın dinî ve tasavvufî hayatına çok önemli katkılar yapan, dinin doğru yaşanmasını sağlayan, Kur’an ve Sünnet âdâbını halka öğreten, gönüllere imanın yerleşmesine vesile olan, ilmi, irfanı ve hayatıyla insanlara en güzel örneği sunan büyük Allah dostlarından birisi Emir Sultan Hazretleridir”.⁶⁷ Nezihe Araz da tıpkı Tanpınar gibi “Yeşil Bursa deyince benim aklıma hemen Emir Sultan gelir” diyerek ve o da toplumsal hayatta Erguvan Bayramı’nın oluşturduğu güzelliğe, birlik-beraberliğe dikkat çeker.⁶⁸

Emir Sultan’ın sosyo-kültürel ve dîni hayattaki rolüne gelince; günümüzde de devam ettiği haliyle Bursa halkı bu makama derin bir saygı göstermekte, evlâd-ı resûlün duâsının müstecab olacağı inancından hareketle onu ziyaret etmektedir. Dilekleri olanlar onun medfun bulunduğu türbeyi ziyaret eder, eğer dilekleri gerçekleşirse buraya gelip mevlit okutur ve halka şeker dağıtırlar. Evliliğe ilk adımı atanlar, sünnet olacak çocuklar adını verdiği semtteki türbesini ziyaret edip duâlarını

⁶⁶ Tanpınar, *age.*, s. 126-127.

⁶⁷ Tanpınar, *age.*, s. 128.

⁶⁸ Araz, *age.*, s. 34-39.

yaptıktan sonra evlerine giderler. Bursa'da adak kurbanları genelde bu türbe etrafında kesilir ve toplu duâlar burada yapılır. Çocuğu olmayan çiftler Allah katında duâsı makbul bu zat ile Allah'a yalvarır, eğer doğan çocuk erkek olursa adını "Emir" koyarlar. Hacca gitmek isteyen Müslümanlar, askere gitmek isteyen gençler sağ-salimen evlerine geri dönmek üzere burayı ziyaret ederler. Yine sınava girecek öğrenciler, eşiyile geçimsiz hanımlar bedensel ve ruhsal hastalığına şifa arayan kişiler burayı ziyaret ederek onun tevessülüyle Allah'a yalvarırlar.

Sonuç

Makalede Osmanlı dönemi kuruluş yılları padişahlarından biri olan Yıldırım Bayezid ile Buhâra'dan gelerek Bursa'da mekân tutmuş sûfî Emir Sultan arasındaki ilişkiye ve bu ilişkinin sosyo-kültürel ve dinî hayattaki yansımalarına değinilmiştir. Asıl maksadımız şeyh Emir Sultan olduğu için bu zatın toplumun sosyo-kültürel hayata yaptığı katkıya ağırlıkla temas edilmiş, Yıldırım Bayezid daha kısa geçilmiştir. Ancak Emir Sultan etrafında oluşan bilgilerin daha çok menkıbevî özelliklere dayandığını bilhassa ifade etmemiz gerekir.

Konuya hangi zaviyeden yaklaşılsa yaklaşılsın bulundukları dönem itibariyle iki önemli zattan bahsettik. Anlaşılan Fatih Sultan Mehmed için Akşemseddin (ö. 864/1456) ne ise Yıldırım için de Emir Sultan da odur. Devlet-tarikat-tekke; Padişah-şeyh ilişki ve yakınlıkları bir toplumu ayakta tutan sacayaklarıdır. Osmanlı'nın altı asırdan fazla dünyanın her bir köşesinde farklı dil, din ve kültür mensuplarını bir arada yaşatabilmesinin parametrelerinden birinin tasavvuf erbabı olduğunu söylemek pek abartılı bir ifade olmasa gerektir.

15 Temmuz hadisesinde olduğu gibi insanların manevî duygularını istismar ederek tasavvuf ve kurumlarının adını kötüye çıkaran, mal, makam ve menfaat devşirenlerin geçmişte saraya damat olma nimetini fırsat bilerek şeyhliğini şahlığa çevirmeyen Emir Sultan'dan öğrenecekleri çok şey olduğu kanaatindeyiz. Hem şeyh hem de eşi Hundi Hatun bir padişah damadı ve kızından öte sade birer derviş gibi yaşamışlardır. Safeviyye tarikatını aslî amaçlarından saptırıp başa geçen Şeyh Cüneyd'in (ö. 868/1460) Osmanlı hükümdarı Sultan II.

Murad'dan bazı yerlerin kendisine verilmesini istemesi karşısında, Osmanlı Padişah'ının veziri vasıtasıyla ona bir haber gönderip "Bir tahta iki padişah sığmaz" sözü aslında bir hakikati hatırlatmaktadır: "yedi derviş bir kilimde uyurken bir padişah iki iklime sığmaz." Takdir-i İlâhî saklı kalmak kaydıyla eğer Yıldırım Bayezid Emir Sultan'ın tavsiyelerini dinlemiş olsaydı devlet fetret dönemine girmeyecek ve yıkılma tehlikesiyle baş başa kalmayacaktı.

Kaynakça

- Ahmedî, *İskender-Nâme*, haz. İ. Ünver, TDK Yayınları, Ankara 1983.
- Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya*, haz. M. İz, KB Yayınları, İstanbul 1985.
- Akbulut, Rüknettin, *Emir Sultan*, İstanbul 1982.
- Algül, Hüseyin, *Bursa'da Medfun Osmanlı Sultanları ve Emir Sultan*, Marifet Yayınları, İstanbul 1992.
- Algül, Hüseyin- Azamat, Nihat, "Emir Sultan", *DİA*, c. XI, ss. 146-148.
- Araz, Nezihe, *Anadolu Evliyaları*, İstanbul 1966.
- Baldırzâde Selisi Şeyh Mehmed, *Ravza-ı Evliyâ*, BEEK, Orhan Kitaplığı, 1018/1.
- Banarlı, Nihat Sami, *Tarih ve Tasavvuf Sohbetleri*, Kubbealtı Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2008.
- Bayer, Ahmet, *Emir Sultan Hayatı ve Menkıbeleri*, Sultan Kitabevi, Bursa 1995.
- Baysun, Cevat, "Emir Sultan", *İA*, MEB Yayınları, İstanbul 1988, c. IV, ss. 261-263.
- Çelebi, Asaf Halet, *Eşrefoğlu Divânı*, Hece Yayınları, İstanbul 2002.
- Çoruh, Şinasi, *Emir Sultan*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul trz.
- Dahlan, Ahmed b. Zeyni, *ed-Devletü'l- Osmaniyye mine'l- kitâbi'l- futûhâtü'l- islâmiyye*, Hakikat Kitabevi, İstanbul 1990.
- Danişmed, İ. Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Türkiye Yayınevi, c. I-V, İstanbul 1971.
- Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, YKB. Yayınları, c. I-V, İstanbul 1999.
- Gündüz, İrfan, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, Seha Neşriyat, İstanbul trz.
- Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't- Tevârih*, İstanbul 1279.
- İnalcık, Halil, *Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2016.
- _____, "Bayezid I", *DİA*, c. V, ss. 231-234.

- Kazıcı, Ziya, "İsmail Hakkı Bursevî'ye Göre Osmanlı Müesseseleri", *MÜİFD*, Sayı, 7-10, Yıl:1989-1992.
- Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul trz.
- Köprülü, M. Fuad, *Edebiyat Araştırmaları*, TTK Yayınları, Ankara 1999.
- Küçükdağ, Yusuf, *Vezir-i A'zam Piri Mehmed Paşa*, Konya 1994.
- Mayer Hans George, "İctimai Tarih Açısından Osmanlı devleti'nde Ulema-Meşâyih Münasebetleri", ter. H. Zamantılı, *KAM*, Yıl 9, Sayı 4, 1980, ss. 48-68.
- Mehmed Neşri, *K. Cihan-Numâ*, haz. F. R. Unat, M. A Köymen, TTK Yayınları, Ankara 1995.
- Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları, Yadigârı Şemsi*, I-II, haz. M. Kara, K. Atlansoy, Bursa 1997.
- Öngören, Reşat, *Osmanlılarda Tasavvuf*, İz Yayıncılık, İstanbul 2000.
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Tasavvufun Ruhu ve Tarikatler*, Sidre Yayıncılık, İstanbul 1988.
- Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fuâd* (Melâmet Risaleleri İçinde) haz. A. Tek, Emin Yayınları, Bursa 2007.
- Senâi Efendi, *Menâkıb-ı Emir Sultan*, İstanbul 1290.
- Solakzâde, Mehmed Hemdemi, *Solakzâde Tarihi*, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1297.
- Şeker, M. Fatih, *Osmanlı Entelektüel Geleneği*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2015.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Beş Şehir*, MEB Yayınları, İstanbul 1989. Taşköprüzâde İsamüddi-Şekâiku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye, neşr. A.S.Furat, İstanbul 1985 Tolasa, Harun, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara 2001.
- Türer, Osman, "Osmanlı İmparatorluğunda Padişah-Tarikat Şeyhi Münasebetlerine Dair Tarihi Bir Örnek", *TDA*, c. XXVIII, 1984, ss. 181-194.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 1982.
- Ünal, Tahsin, *Osmanlılarda Fazilet Mücadelesi*, Nur Yayınları, Ankara trz.
- Varol, Muharrem, *Islahat-Siyaset-Tarikat*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013.
- Witteck, Paul, *Osmanlı İmparatorluğunun K uruluşu*, F. Berktaş, İstanbul 1995.
- Yazıcı, Nesimi, "Osmanlılarda Bir Arada Yaşama Tecrübesi ve Dini Müsamaha Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Uluslararası Avrupa Birliği Şurası II*, DİB Yayınları, Ankara 2000, s. 523.
- Yenişehirli Yahya, *Menâkıb-ı Emir Sultan*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Bölümü, Nr. 4564, vr. 60a-62b.